

NYSTED VANDTAAARN

Foreningen Nysted Vandtaarn

Reddet af én stemme

I dag vogter det smukke, gule vandtårn adgangen til Nysted fra både nord og vest. I dag forekommer det utænkeligt, at den potente, 35 meter høje bygning, skulle mangle i Nysteds sky-line.

Ikke desto mindre var tårnet nærmere ved at blive dømt til bulldozeren, end de fleste bryder sig om at tænke på i dag. Én eneste stemme i byrådet skilte tårnet fra fortabelsen.

Tårnet ophørte som forsyningsbygning i 1976, og byrådet skulle nu tage stilling til, hvad der skulle ske med den mest markante bygning i byen sammen med eller næst efter kirken. Alternativerne var nedrivning eller renovering. Byrådet valgte renoveringen med stemmerne 9-8. Beslutningen var muligvis delvis farvet af, at det ville være lige så dyrt at rive ned som at renovere.

Beslutningen reddede vandtårnet – men åbnede samtidig for flere årtiers tovtrækkeri om, hvor meget man skulle gøre ved vandtårnet, hvem der skulle gøre det, og ikke mindst hvem der skulle betale.

Hele dette forløb er i en anden artikel grundigt og præcist beskrevet af Foreningen Nysted Vandtaarn, der først og fremmest beskriver aktiviteterne siden foreningens stiftelse i 2009 samt det arbejde, der lå forud i forskellige foreningssammenhæng.

I dag er tårnet fredet, og det betyder både sikkerhed for tårnets overlevelse, men også et betydeligt mere besværligt forløb, når noget skal laves – eller laves om. Tårnet tilhører Foreningen Nysted Vandtaarn, der en smule modstræbende, som foreningen også fortæller, accepterede ejerskabet via et gaveskøde fra den daværende ejer Guldborgsund Kommune. En privat ejer som eksempelvis vandtårnsforeningen var et krav, hvis man skulle gøre sig håb om tilskud fra Kulturarvsstyrelsen.

Ved 100-året står tårnet komplet istandsat udvendigt. Det var nemlig en forudsætning for Foreningen Nysted Vandtaarn, at tårnet udvendigt var renoveret på "tag og fag", før man kastede sig ud i ejerskabet.

Tilbage står de helt enestående – men også kostbare – planer om indretning af tårnet indvendigt til et oplevelses-center af helt unik karakter.

Det koster bare 5-6 millioner.

Men enestående initiativer plejer heller ikke at kunne fås til udsalgspris.

Arkitekt Johannes Holck

Ambitionerne var i orden i begyndelsen af 1900 tallet. Bl.a. legede man med tanken om at indbygge vandtårnet i en ny byport. Arkitekt Johannes Holck udfærdigede flere forskellige forslag, hvoraf her ses det ene.

Der var tryk på

Vand var der rigeligt af og i anstændig kvalitet, da Nysted fik sit vandværk med tilhørende tårn i 1913. Det viste de borer, som blev foretaget forud for placeringen af pumpehuset. Vandet var jernholdigt, og for at sikre den optimale kvalitet, blev der på det nye vandværk installeret et "afjærningsanlæg" til over 5.000 kr. Men vand var der som sagt rigeligt af.

Ifølge optegnelser i Lokalhistorisk Arkiv i Nysted og udsagn fra brøndgraveren dengang, var der så meget tryk på vandet her, at en fyldt bajerflaske kunne balancere på toppen af en vandsøjle på en halv snes meter!

Om det er korrekt eller blot en skrøne for at gøre historien mere farverig, er jo ikke til at vide.

Derimod står det til troende, at der både skulle justitsministerium og opmand til, før Aalholm gods og Nysted Byråd kunne enes om, hvor meget byen skulle betale for retten til at lægge vandværket med dets bygninger på Aalholms jorder og at pumpe her..

Mål og vægt

En gennemgang af planer og projekter for vandtårnet i Nysted er også et lille kursus i tidligere mål og vægt, da tårnet blev planlagt og etableret.

Dengang regnede man i tønder vand, og en almindelig borgers maksimale forbrug lå på op imod en tønde om dagen. Gennemsnitsforbruget i sammenlignelige byer lå på omkring halvdelen heraf eller mindre, så det er nok rimeligt at regne med samme gennemsnitsforbrug her.

Det med tønderne er selvfølgelig meget nemt at oversætte. For en tønde vand svarer til 136 potter vand. Nemt nok – ikke?

OK, drilleriet til side. Rummålet en tønde er korrekt nok. Det var et gængs mål på denne tid. Tønde-målet kendes også fra korn.

Men for nu lige at få det der med potterne på plads, så svarer en tønde vand til 131,4 liter.

Det vil sige, at der skal cirka 7 tønder vand til en kubikmeter, og at en halv tønde vand pr. forbruger bliver til det halve af 131,4 liter. Maksimumforbruget dengang på en hel tønde svarer ganske pænt til et individs gennemsnitsforbrug i dag.

Vandværket var disponeret til at kunne dække 2.500 borgers vandbehov uden udvidelse af værket.

Men også andre steder trænger de gamle mål sig på: Rørene blev bestilt og leveret i fod og tommer, og de gravede render til rørene fik sin dybde i alen.

I mange år var vandtårnet nabo til den flotte hollandske mølle i byens nordlige udkant. Indtil 1857 lå her en stubmølle, der blev revet ned for at gøre plads for en hollandsk mølle. Den stod der kun, til den brændte i 1860. Det var på dette tidspunkt, ovenstående mølle blev bygget. Med et vingefang på 25 meter og et møllehus i seks stokværk under hatten var det en af de største møller i hele landet. Den statelige mølle forsvandt i 1960'erne. Den store hvide bygning var bygget af Aalholm som polakkaserne. Vejen med den nytplantede allé er vejen til Kettinge.

Midt i den tekniske eksplosion

Man kan selvfølgelig altid fundere over, om 100 års jubilæumsdagen for vandtårnet i Nysted er den 23. eller 24. juni eller den 8. juli 2013, men man kan ikke diskutere, at vandværket blev etableret midt i eksplosionen af tekniske landvindinger. Det var så at sige født i medvind. Det gik ikke bare stærkt, det gik meget stærkt. Den første snes år af forrige århundrede var en tid, der for alvor både udviklede, men også forandrede landet. Til det bedre eller til det værre er en smagssag, men det er i hvert fald en kendsgerning, at det aldrig blev det samme som før.

Se nu bare Nysted. Når man kan diskutere, hvad der er den korrekte jubilæumsdato, hænger det sammen med, at den 24. juni 1913 begyndte pumpeprøverne på det nye vandværk, mens de egentlige pumpninger, der sendte vandet ud i det nye ledningsnet, startede den 8. juli. Vandet blev – fremgår det af vandværkets arkiver – sendt ud til forbrugerne den 8. juli kl. 11 om formiddagen, efter at pumperne var startet kl. 9.20. Når den valgte jubilæumsdag er blevet 23. juni, hænger det bl.a. sammen med, at den måske mest korrekte dato, nemlig 24. juni er en mandag. Og det er den 8. juli også. Ved at udnævne 23.

*Byfoged
Harald Julius
Holck*

juni (sankthansaften) som 100 års dagen, får man den lagt på en søndag. Der er altså rimelige argumenter for, at vælge den 23. juni. Men lad os gå tilbage til 1913. For det var en udviklingstid, der ikke bare betød et nyt vandværk med det imponerende vandtårn i Nysted. I løbet af ikke meget mere end et halvt år fik byen det nævnte vandværk, man fik elektricitetsværk og gasværk, og allerede i 1910 tog byen det måske største skridt ind i fremtiden i kraft af jernbanen til Nykøbing F.

Vandværket var den logiske følge af de øvrige udviklingstrin. Men billigt var det ikke. Anlægsbudgettet lød på 60.000 kr. for det komplette vandværk med pumpehus, pumper, filtre og vandtårn. Heraf var vandtårnet sat til 6.000 kroner.

Virkeligheden var lidt en anden. Det samlede anlæg kostede 85.000 kr, og hvad vandtårnet angår, skrev Nysteds byfoged, den meget aktive Harald Julius Holck, den 22. december 1912 kontrakt på byggeriet af et vandtårn, der ifølge tilbuddet skulle koste 15.890 kr. Tilbudsgiveren var den københavnske entreprenør Axel J. Gudnitz.

Kontrakten er speciel, fordi Holck benytter en slags "omvendt dagbødesystem". Det fremgår nemlig af kontrakten, at entreprenøren bliver økonomisk belønnet for hver uge, han kan have tårnet færdigt før 1. april.

Det kom ikke til at koste Holck noget, men aftaleformen er speciel.

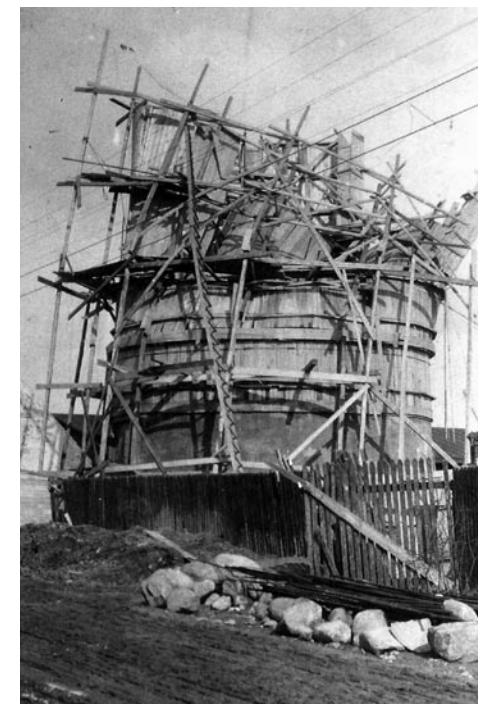
Tårnet blev tegnet og opført af arkitekt Alf Jørgensen og ingeniør Georg Jochumsen.

En rundrejse i de gamle arkiver understreger med stor tydelighed, at byfoged Holck og de tekniske

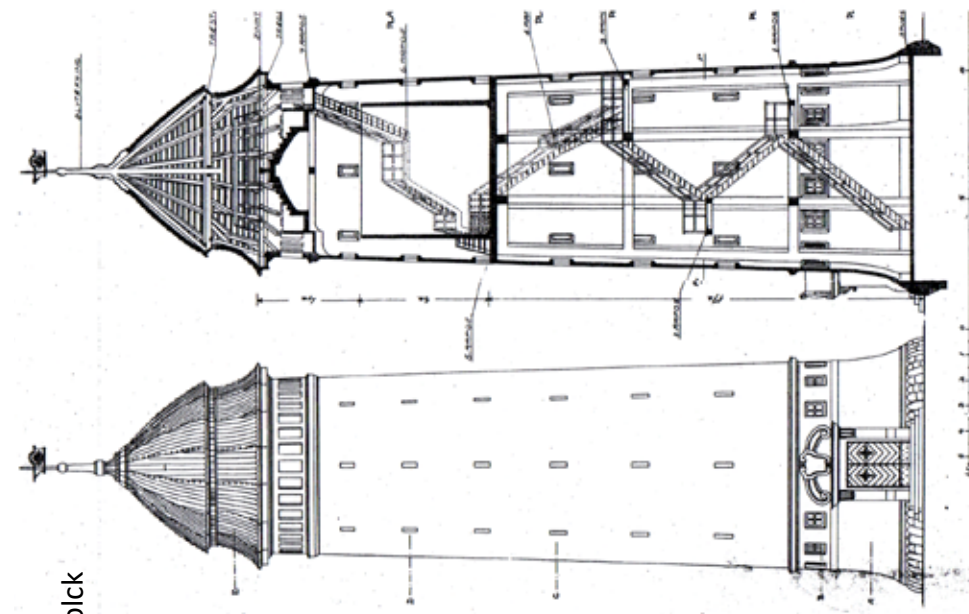
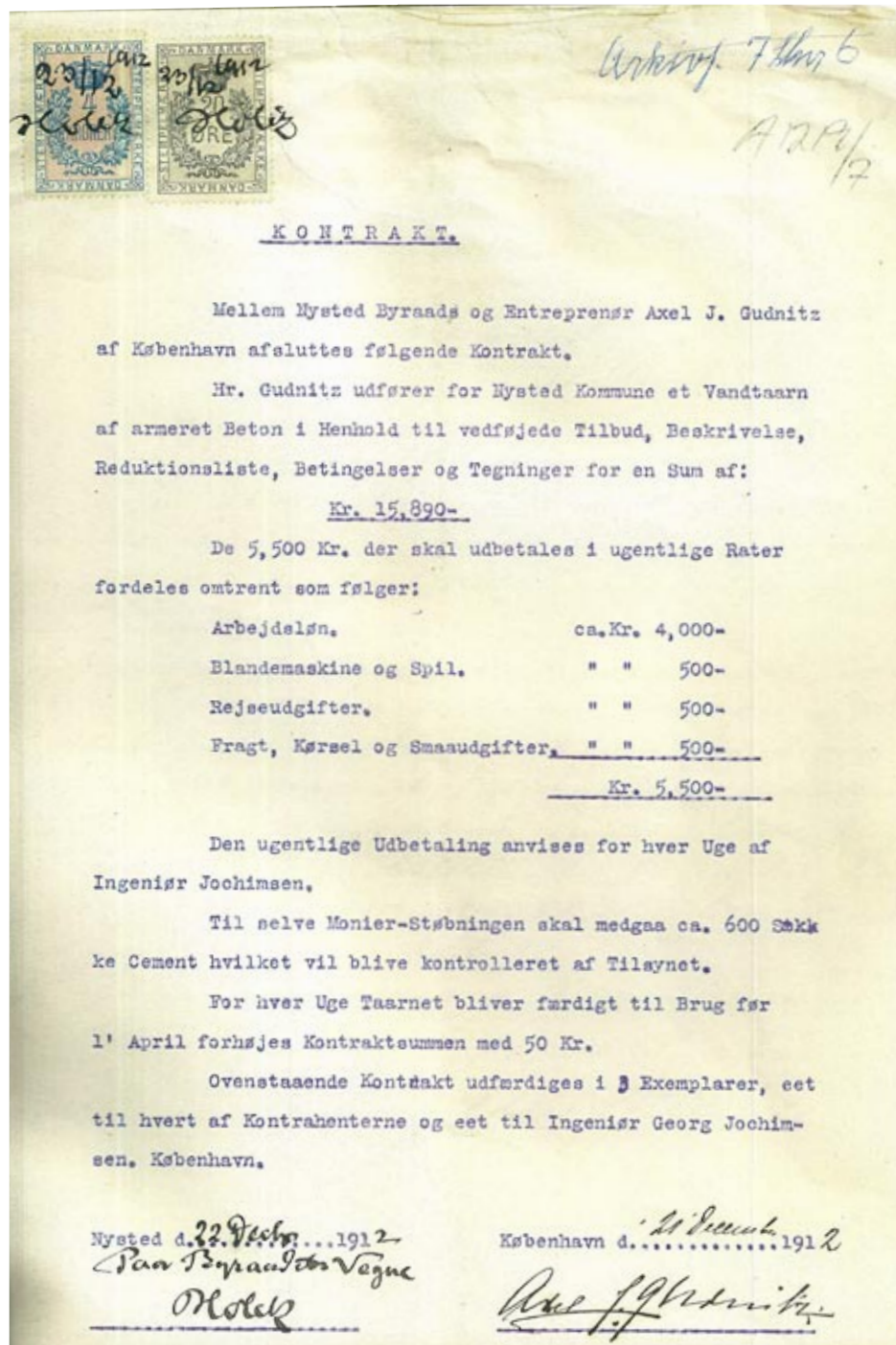
nybrud stod meget godt til hinanden. Det ses tydeligt af beslutningsprocesserne, at Holck ikke var bange for fremskridtet – tværtimod. Hans meget karakteristiske underskrift ses i mange sammenhænge. Det er ikke uvæsentligt, når man betragter udviklingen. Som kongeligt udnævnt byfoged og dermed dommer og borgmester i perioden 1892 til 1916 "regerer" Holck lige netop, da de tekniske fremskridt er stærkest.

Som sagt kom tårnet som forsyningstårn til at virke i 63 år. I 1976 havde tårnet udspillet sin rolle i oprindelig forstand.

Det nyrenoverede tårn (udvendigt) har vel aldrig fremstået flottere end lige nu. Det kom til at tage over 35 år at nå så langt. Nu håber langt de fleste, at det næste store skridt kommer til at gå stærkere. Det er i hvert fald så unikke planer for tårnets indre, at de fortjener hurtig etablering. Selv om det er dyrt.

Man slap ikke for uheld under opførelsen. Her har stilladset måttet kapitulere i en forårsstorm i 1913.

Nysted vandtårn

Kontrakt underskrevet 22. december 1912 af Byfoged Holck

Opført 1913 af Nysted Kommune

Arkitekt

Alf Jørgensen

Ingeniør

Georg Jochimsen

Entreprenør

Axel J. Gudnitz

I drift

Juni 1913 til 1976

Højde

35 meter

Grundplan

Cirka 50 m²

Vandtank

94 m³

Fredet

2003

Renoveret udvendig

August 2011 – juni 2012

Ejer indtil 1. juni 2011

Guldborgsund Kommune

Nuværende ejer

Foreningen Nysted Vandtaarn

www.nysted-vandtaarn.dk

Armeringsskade i et af de otte søjler som holder selve tårnet, samt skade i armering i tværgående betondæk. Den ydre betonvæg på dette sted kun er ca. 7-8 cm tyk.

Håndværker-udfordringen

Den nylige istandsættelse af vandtårnet ude og inde var ikke alene en speciel og sjov opgave for håndværkerne. Undervejs i arbejdet fik de også nogle overraskelser, der tydeligt viste, at man var nået til sidste ud kald, hvis tårnet skulle reddes. Lederen af renoveringen var Jens Andreasen, byggeleder hos firmaet Troels Jørgensen A/S, og han vil ikke gå så langt som at sige, at tårnet var ved at skvatte sammen, men han betegner situationen som alvorlig nok: - Nogle steder kunne man kigge lige igennem muren, da vi var gået i gang, siger han. Man vidste godt på forhånd, at renoveringen ville blive problematisk. Det var et spørgsmål

om at sikre skallen af tårnet, hvor mange af de gamle armeringsjern var rustet op, forvitringen var betydelig, og der måtte bindes nye jern og støbes nyt. Andre steder var beton og pudsning langt tyndere, end det egentlig skulle være. Og der var bærende søjler, der måtte udskiftes. En helt speciel opgave var de mange små vinduer i udsigtsplatformen i toppen af tårnet. Vinduerne blev taget ned, og betonstøtterne eller søjlerne mellem dem blev gradvis skiftet ud med nye, hvorefter vinduerne blev monteret igen. -Det virkede nærmest, som om man havde haft rigeligt travlt med at snævre tårnet ind.

Skaden i den øverste ringbjælke inden renoveringen, og fugt i trækonstruktionen.

Forskalling omkring armerede betonsøjler mellem vinduer.

Halvvejs oppe var det nået ind til en omkreds, som det først skulle have haft i toppen. Det er jo bygget, så det ganske langsomt gradvis bliver slankere og slankere hele vejen op, fortæller Jens Andreasen.

Nu er selve skallen sikret og istandsat både ude og inde. Kommunen måtte have 3,6 millioner kroner op af lommen for at sikre det nuværende resultat. Det var betingelsen fra Foreningen Nysted Vandtaarn, at bygningen skulle være

færdigrenoveret, før foreningen modtog gave-skødet fra kommunen.

Nu er skallen sikret både ude og inde – og dermed klar til de ambitiøse planer for den videre udnyttelse til en anslået pris på seks millioner kroner.

-Det har været en sjov og anderledes opgave, men også en meget speciel opgave med mange overraskelser undervejs, mener Jens Andreasen.

De var der alle sammen

Da Nysteds vandværk blev etableret for 100 år siden gjaldt det en by, hvor faggrupperne i byen var betydeligt mere omfattende end i dag.

Nysted er ikke nogen sløv by i dag, men i løbet af de 100 år er der dog sket en vis udtynding og centralisering, og nogle fag er helt borte. Men lad os lige se på, hvor omfattende og varieret niveauet egentlig var, da vandværket åbnede. Det fremgår nemlig af vandværkets regulativ, hvilke erhvervsvirksomheder man havde at betjene.

Det drejede sig om følgende:

Bryggeri, brændevinsbrænderi, bageri, me-

jeri, garveri, farveri, vaskeri, slagteri, maltgøreri, mælkeudsalg, barberforretninger, badeanstalt, ølftapning, vinhandel, købmandshandel med opstaldning, hoteller, apotekere, mineralvandsfabrikker, gæstgiverier og værtshuse.

Ovenstående gælder, som det ses, mest noget med fødevarer. Men der nævnes også i regulativet ting som fotografisk atelier, bygningsopførelser, landbrug, gasmaskiner, gartnerier, teglværk, dampmaskiner og nybygninger.

Og lige for at slå den sidste sløjfe var der levering af vand til både springvand og kirkegård.

*Det vakte berettiget opsig, da Foreningen
Nysted Vandtaarn næsten i desperation
udsmykkede det slidte tårn med det 12 meter
lange banner "BEVAR MIG VEL".
Men det virkede!*

Kampen

**Foreningen Nysted Vandtaarn fortæller her
hovedtræk af foreningens historie**

Foreningens historie tager sit udgangspunkt i en fokusgruppe etableret af NOF – Nysted og Omegns Fællesråd – efter et åbent hus arrangement i tårnet den 17. januar 2009.

Ved mødet deltog den senere borgmester John Brædder, der dengang var formand for Udvalget for faste ejendomme i Guldborgsund Kommune.

John Brædder erkendte, at kommunen havde en forpligtelse til at vedligeholde tårnet, men at kommunen ikke havde midler til at gennemføre renoveringen. Under alle omstændigheder ville kommunen forsøge at leve op til sin forpligtelse om at vedligeholde den fredede bygning, men under ingen omstændigheder ville kommunen have noget med driften at gøre.

Den 9. marts 2009 afholdt fokusgruppen det første møde, hvor det egentlige arbejde med målsætning for tårnets udvikling og indhold blev påbegyndt. Forudsætningen var, at Guldborgsund Kommune - som ejer af tårnet - skulle sørge for istandsættelse af tårnet, og fokusgruppen skulle medvirke til etablering af et oplevelsescenter i det renoverede tårn.

Den 15. oktober 2009 blev der afholdt stiftende

generalforsamling i foreningen. På det tidspunkt var der 8 medlemmer i foreningen. Medio 2015 er der cirka 90 betalende medlemmer.

Bestyrelsen har gennemført 2 studieture til henholdsvis Geocenter Møn og Informationsteknik i Malmø. Begge har viden om etablering og drift af den type indretning, som det var planen, at der skulle indbygges i tårnet, audiovisuelle og virtuelle anskueliggørelser af elementerne jord, vand, luft og ild. Altsammen udformet på en sådan måde, at det tiltrækker turister og yderligere kan anvendes til undervisningsformål.

Efter ansøgning modtog foreningen kr. 75.000 fra Thorkild Høegs Mindelegat den 2. november 2009. Den 26. oktober 2010 tildelte Døllefeldt-Musse Marked foreningen kr. 10.000. I alt

har foreningen modtaget indtil 2015 cirka kr. 485.000,- i støtte fra lokale fonde, hvilket foreningen er dybt taknemlig for.

"Bevar mig vel"

Under dette motto har bestyrelsen søgt at fastholde Guldborgsund Kommune på sin forpligtelse til, som husejer at foretage den nødvendige renovering af tag og facader, hvilket er en forudsætning for at FNV kan påbegynde indretning af oplevelsescenteret.

Allerede den 14. december 2007 kunne der ved en besigtigelse konstateres store skader på tårnets facader og tagkonstruktion.

Den 5. november 2008 fremsatte kommunen et forslag om udvendig isolering af tårnet, sådan som det er gjort i Nykøbing. Forslaget blev senest den 14. december 2009 afslået af Kulturarvstyrelsen (nu Kulturstyrelsen), der kræver, at tårnets oprindelige udseende skal bevares. Kommunen har 2 gange forgæves søgt om tilladelse til at udføre den udvendige isolering samt affredning af tårnet.

Den 4. februar 2010 foreligger et revideret forslag til traditionel renovering efter en metode, der kan accepteres af Kulturarvstyrelsen. Overslagsprisen er kr. 3.000.000.

Den 24. juni 2010 var Formand og næstformand indkaldt til møde med Teknisk Direktør i Guldborgsund Kommune, der foreslår, at tårnet overdrages til FNV ved et gaveskøde.

Kommunen havde på det tidspunkt ingen økonomiske midler til at renovere tårnet og i privat eje er der lettere adgang til fondsmidler end ved kommunalt eje. Denne model var, som udgangspunkt, på ingen måde ønskelig for FNV, men måske en af de få muligheder der er for at redde tårnet fra yderligere forfald.

Ved generalforsamlingen i 2010 fik bestyrelsen generalforsamlingens opbakning til at overtage ejerskabet af tårnet på betingelse af, at "tag og fag" var renoveret for så vidt angår den udvendige del af tårnet.

I efteråret 2010 og foråret 2011 blev der brugt overmåde mange ressourcer på overhovedet at få byrådet til at leve op til løftet om at renovere tårnet.

Det var dybt skuffende, at Udvalget for Teknik og Miljø i foråret 2011 sendte aben videre

til Økonomiudvalget. Det afslag gjorde, at bestyrelsen udviklede en kampagne, der blandt andet indebar en del indlæg i dagspressen og ikke mindst det 12 meter lange banner med teksten "BEVAR MIG VEL" på tårnet. Det bevirkede, at borgmesteren personligt besigtigede tårnet for ved selvsyn at konstatere, at en renovering virkelig var nødvendig.

Resultatet blev, at Økonomiudvalget med god fantasi kunne pege på nogle "taktforskydninger" i forhold til andre anlægsopgaver. Det medførte, at Byrådet den 17. marts 2011 vedtog en bevilling på kr. 2.4 mio. således, at renoveringen af tårnet kan udføres i år.

Desværre var det siden vedtagelsen meget vanskeligt (faktisk umuligt) at komme i kontakt med kommunen.

I forhold til Kulturarvsstyrelsen havde bestyrelsen fremsendt ansøgning allerede inden Byrådets beslutning om bevilling. Kulturarvsstyrelsen oplyste, at der kunne opnås maksimumstøtte på kr. 500.000. Beløbet kunne kun udbetales til en privat ejer. Derfor fik bestyrelsen i 2011 generalforsamlingens tilslutning til at foreningen erhverver tårnet på et gaveskøde.

I forbindelse med hele det meget store arbejde med renovering og overtagelse af tårnet er det vigtigt at huske på, at foreningen rent faktisk gør kommunen en tjeneste ved at være villig til at blive ejer af tårnet, idet tilskuddet fra Kulturarvsstyrelsen ellers ikke ville kunne opnås. I slutningen af juni 2011 blev der afholdt licitation, hvor det desværre viste sig, at den billigste pris var cirka 1 mio. større end det af byrådet godkendte budget. Det betød, at sagen igen skulle gennem politisk forhandling og yderligere forsinkelse, som måske kunne gøre, at renoveringen ikke kunne gennemføres i 2011.

Så trådte borgmesteren i karakter. Den 1. august blev der indkaldt til ekstraordinært byrådsmøde med ét punkt på dagsordenen: "Ekstrabevilling til renovering af Nysted vandtårn." – En samlet bevilling på kr. 3.6 mio. – Det betød, at renoveringen kunne gå i gang lige efter sommerferien og i store træk blev afsluttet inden vinteren.

En stor tak til borgmester John Brædder.

Visionen

Af foreningens formålsparagraf fremgår det blandt andet, at det færdigindrettede tårn gerne skal indeholde en idé, der ikke findes andre steder. I bestræbelsen på at leve op til den målsætning har bestyrelsen gennemført en meget vellykket workshop i Experimentarium den 30. marts 2011. Her stillede en række specialister, videnskabsfolk og forskere deres viden til rådighed for idéer til tårnet.

En medarbejder fra Grundfos foreslog, at der blev bragt noget poesi og kærlighed til vandet ind i tårnet. På den baggrund foreslog en forsker dagen efter workshoppen i en e-mail, at vandtårnet fyldes med vand i mange former. Han foreslog:

"Et tårn fyldt med vand – vand i bevægelse – vand der sprøjter – vand der falder – vand med lyseffekter – vand med musik – vand der bruser. Man skal så bevæge sig op gennem denne verden af vandfald - brusende vand – vand på alle sider – boblende vand i store og små glasklare rør – prustende pumper. Når man så når op, er der den storslåede udsigt med alle mulige ideer med kikkerter, kameraer etc."

Nogle augustnætter kan der være åbent for stjerneekkeri.

Se, det vil være en oplevelse, og bagefter siger folk:

"Har du været oppe i Nysted Vandtårn ? – det er s'gu flot, vil jeg sige dig!"

Den idé var nok aldrig dukket op, såfremt work-

shoppen ikke var blevet gennemført eller at bestyrelse ikke havde formuleret høje mål.

Bestyrelsen fandt idéen så god, at firmaet Informationsteknik fra Malmö blev hyret til at udarbejde et egentlig skitseforslag efter principperne i ovenstående idé. Skitsen i form af en video kan ses på www.nysted-vandtaarn.dk ... det er det mål foreningen nu stræber efter.

Hvis pengene kan skaffes, er det meningen at gøre vandtårnet til et oplevelsestårn, hvor man med lyd, lys og andre effekter lader den besøgende få mange forskellige oplevelser med vandet som udgangspunkt. Her er opgaven skitseret.

mærk nærværet
nyd væksten
businesslf.dk

GULDBORGSUND

www.nysted-vandtaarn.dk